

Elman Qəhrəman oğlu Novruzov⁵⁴
XANDƏMİRİN “TARIXİ-HƏBİBÜLSEYR” ƏSƏRİNDƏ
SEYİDLƏR VƏ ALİMLƏR (II məqalə)

Xacə Qiyasəddin Şirazi (Əlhüseyni) Xandəmirin (1475-1536) “Tarixi-həbibülseyr” əsəri (2) fars dilində yazılmış ən tanınmış və dəyərli əsərlərdən biridir. Xandəmir “Tarixi-Həbibülseyr”i yazarkən Mirxondun “Rouzətüssəfa” əsərindən (3) və çox güman ki, digər çoxsaylı mənbələrdən, xüsusən də, Əbubəkr ibn Xosrov əl-Ustadın “Munisnamə”sindən (1) istifadə etmişdir.

“Tarixi-Həbibülseyr” əsəri həm də təzkirə mahiyyəti daşıyır və çox qiymətli mənbədir. Əsərin təzkirə hissələrindən dərlənmiş seyid və alimlərin bəziləri (II hissə⁵⁵):

1. Seyid Aşiq.
2. Mövlana Məhəmməd Ərdəstani
3. Xacə Fəzlullah Əbülleyşi.
4. Mövlana Əladilin Əli Quşçu.
5. Xacə Əbdülməmin.
6. Mövlana Xəyali.
7. Mövlana Səəddin Kaşqari.
8. Mövlana Şəmsəddin Məhəmməd Ərəb.
9. Qazi Əbdülvahab Məşhədi.
10. Mövlana Cəlaləddin Əbuyəzid Purani.
11. Xacə Şəmsəddin Məhəmməd.
12. Şeyx Azəri.
13. Seyid Qiyasəddin Fəzlullah Rad Kafi.
14. Mir İslam Qəzali.
15. Mövlana Simi.
16. Dərviş Baba Əli.
17. Mövlana Fətullah Təbrizi.
18. Mövlana Məhəmməd Cami.
19. Mövlana Şərifəddin Əbdülqafar.
20. Mövlana Müəyyəddin Tuna.
21. Şeyx Sədrəddin Rəvasi.
22. Mövlana Cəlaləddin Lütfullah.
23. Şeyx Kamal Türbəti.
24. Seyid Kamal Kəckuli.
25. Mövlana Fazil.
26. Xacə Müəyyid Divanə.
27. Xacə Müəyyəd Mühənnə.
28. Şeyx Nurəddin Məhəmməd.
29. Qazi Qütbəddin Əhməd.
30. Mövlana Qütbəddin Yəhya.
31. Seyid Sədrəddin İbrahim Qumi.
32. Mövlana Şəmsəddin Əli əl-Farsi.
33. Mövlana Üsaməddin Davud Xafi.
34. Mövlana Qütbəddin Ənnəsfi.
35. Mövlana Lütfi.
36. Mövlana Şəmsəddin Məhəmməd Buxari.
37. Mövlana Əbdullahi Münşi.
38. Mövlana Kəmaləddin Şeyx Hüseyin.
39. Xacə Nasirəddin Əbidullah.
40. Hafiz Məyyəyəd Xəlifə.
41. Xacə Kəmaləddin Hüseyin bin Xacə Cəlaləddin Qənbər Girəngi.
42. Xacə Qiyasəddin Adil şah.
43. Molla Zala Azim Mirək Cəlaləddin Qasım.
44. Qazi Bürhanəddin Məhəmməd Mərvi.
45. Seyid Qiyasəddin Məşhədi.
46. Mövlana Qiyasəddin Cəmşid Qayini.

⁵⁴AMEA akad. Z.M.Bünyadov adına Şərqsünaslıq İnstitutu

⁵⁵I hissə eyniadlı I məqalədə (Filologiya məsələləri. Bakı: Elm və təhsil. 2020, № 12) verilmişdir.

47. Xacə Şəhabəddin İshaq bin Xacə Mir Əhməd.
48. Əmir Kəmaləddin Hüseyn.
49. Xacə Şəhabəddin Əbdullah əl-Bəyani.
50. Əmir Sədrəddin Sultan İbrahim əl-Əmini.
51. Xacə Qütbəddin Tavus Simnani.
52. Xacə Əlaəddin Əli əl-Sanei.
53. Xacə Seyfəddin Müzəffər Şəbankarə.
54. Xacə Əminəddin Mahmud.
55. Xacə Əlaəddin Əli Meykal.
56. Xacə Nemətulla Sorx.
57. Seyid Zeynalabdin Əli.
58. Xacə Mözələddin Hüseyn.
59. Xacə Cəmaləddin Ətaüllah.
60. Seyid Qiyasəddin Əfzəl bin Seyid Həsən.
61. Seyid Kazimi.
62. Əmir Seyid Əsiləddin Abdulla əl-Hüseyni.
63. Mövlana Şəmsəddin Məhəmməd Botad Kani.
64. Mövlana Kəmaləddin Əbdülrzaq.
65. Əmir Məhəmməd bin Əmir Haşim.
66. Qazi Nurəddin Məhəmməd İmami.
67. Mövlana Məhəmməd bin Hüsaməddin.
68. Qazi Məsud Qumi.
69. Qazi Şəmsəddin Abdulla.
70. Mövlana Yusif Bədii.
71. Hafiz Qiyas.
72. Mövlana Nurəddin Əbdürrəhman əl-Cami.
73. Xacə Rəziəddin Əhməd Cami.
74. Xacə Nasirəddin Əbdüləziz Cami.
75. Mövlana Kəmaləddin Əbdülvase əl-Nizami.
76. Qazi Nizaməddin Məhəmməd.
77. Mövlana Müəyəddin əl-Fərahi.
78. Mövlana Şəmsəddin Məhəmməd Esfər Ayni.
79. Mövlana Şəmsəddin Məhəmməd bin Mövlana Şərəfəddin Osman.
80. Mövlana Bürhanəddin Ətaullah əl-Razi.
81. Həzrət Məxdum Əmir Xand Məhəmməd.
82. Mövlana Qütbəddin Məhəmməd Adəm.
83. Mövlana Nizaməddin Əbdülləhi əl-Təbib.
84. Mövlana Şəmsəddin Məhəmməd Ruci.
85. Mövlana Mir Hüseyn Memai.
86. Mövlana Kəmaləddin Məsud Şirvani.
87. Mövlana Xəliulla.
88. Mövlana Məsihəddin Həbibullah.
89. Mövlana Həsən şah.
90. Mir Hac.
91. Mövlana Kəmaləddin Hüseyn əl-Vaiz.
92. Mövlana Əbdülcəmil.
93. Mövlana Nizaməddin Əbdülhəq.
94. Mövlana Seyfi.
95. Mövlana Riyazi.
96. Şeyx Sufi Əli.
97. Xacə Mənsur Təbəkçi.
98. Mövlana Nizaməddin Astarabadi.
99. Mövlana Məhəmməd Bədəxşi.
100. Mövlana Nurəddin Məhəmməd Ziyarənqahi.
101. Mövlana Müəyyənəddin Əhməd Esfərari.
102. Mövlana Hacı Məhəmməd Nəqqaş.
103. Xacə Mirək Nəqqaş.
104. Mövlana Bənai.

105. Şeyxülislam Əmcəd Mövlana Seyfəddin Əhməd.
106. Əmir Murtaz.
107. Xacə İmadəddin Əbdüləziz əl-Müştehr be Mövlanazadə Əbhəri.
108. Mövlana Məhəmməd Talıb.
109. Əmir Kəmaləddin Hüseyn Əbivərđi
110. Xacə Nasirəddin Əbunəsr Mühənnə.
111. Mövlana Sultan Əli Məşhədi.
112. Əmir Sədrəddin Yunis əl-Hüseyni.
113. Əmir Sədrəddin İbrahim Məşədi.
114. Əmir Bürhanəddin Ətaullah
115. Şeyx Cəlaləddin Əbusəid Purani.
116. Seyid Nizaməddin Sultan Nəli əl-Musəvi.
117. Xacə Asəfi vələd-i Xacə Nemətulla Qəhsetani.
118. Şeyx Fəsihəddin Məhəmməd.
119. Əmir Nizaməddin Əbdülqadir.
120. Mövlana Hətefi.
121. Əmir Rəziəddin Əbdüləvvəl.
122. Qazi İxtiyarəddin Həsən vələd-i Qazi Qiyasəddin Türbəti.
123. Şeyx Nurəddin Məhəmməd.
124. Şeyx Əbülwəcəd Fəreqi.
125. Mövlana Sədrəddin Məhəmməd.
126. Mövlana Şəmsəddin Bədei.
127. Mövlana İsmayıl Təbrizi.
128. Mövlana Hacı Məhəmməd Təbrizi.
129. Mövlana Üsaməddin İbrahim vələd-i Mövlana Ərəb şah.
130. Əmir Cəmaləddin Ətaullah.
131. Xacə Əbdürrəhman vələd-i Macəduş Qazi Xacə Kəlan.
132. Mövlana Şəmsəddin Məhəmməd əl-Hənəfi.
133. Xacə Ziyaəddin Mirəm.
134. Mövlana Kəmaləddin şah Hüseyn Kami.
135. Mövlana Cəlaləddin Məhəmməd Ağəhi.
136. Hafız Əli vələd-i Mövlana Nurəddin Məhəmməd Quryani.
137. Mövlana Həsənəli.
138. Mövlana Şəhabəddin Əhməd əl-Həqiri.
139. Mövlana Nurəddin Hilali.
140. Mövlana Zülali.
141. Mövlana Məcnun vələd-i Mövlana Kəmaləddin Mahmud Rəfiqi.
142. Ustad Kəmaləddin Behzad.
143. Mövlana Sultan Məhəmməd bin Mövlana Nurulla.
144. Mövlana Sultan Məhəmməd Xəndan.
145. Səlahəddin Rəşid.
146. Qütbəddin Qütb Fələk.
147. Şeyx Səfiəddin İshaq.
148. Şeyx Xacə Əli Qüdsşərə.
149. Şeyx İbrahim.
150. Sultan Cüneyd.
151. Sultan Heydər.
152. Mövlana Əbubəkr Tehrani.
153. Mövlana Cəlaləddin Məhəmməd əl-Divani.
154. Mövlana Şərəfəddin Əli Şiftegi.
155. Seyid Qivaməddin Hüseyn.
156. Mövlana Nurəddin Məhəmməd.
157. Şah Bəhaəddin.
158. Mövlana Ümidi.
159. Əmir Şəmsəddin Əli Səbzevari.
160. Əmir Əbülqasım.
161. Əmirzadə Məhəmməd.
162. Əmir Məhəmməd vələd-i Əmir Tacəddin Əli.

163. Əmir Nizaməddin Əbdülhey Astrabadi.
164. Əmir Əbdülhey Razi.
165. Əmir Nizaməddin Seyidi Əhməd Seyid Mirək.
166. Xacə Əbdülmumi və Xacə Məhəmməd Mömin.
167. Nizaməddin Əhməd Ceylani.

Xandəmir 1536-cı ildə Hindistanda vəfat etmiş və öz vəsiyyətinə əsasən Xacə Nizaməddin Övliya⁵⁶ qəbristanlığında Əmir Xosrov Dəhləvinin⁵⁷ qəbrinin yanında basdırılmışdır.

Müstəqillik şəraitində Xandəmirin "Tarixi-həbibülseyr" əsərində haqqında bəhs olunan azərbaycanlı seyid, şair və alimlərin, xüsusən də, Səfəvilər imperiyasının tarixinin daha ətraflı və müfəssəl öyrənilməsi çərçivəsində Xandəmirin zəngin yaradıcılığının araşdırılması, ələlxüsus da onun "Tarixi-Həbibülseyr" əsərinin tamamilə Azərbaycan dilinə tərcümə edilməsi və geniş elmi-tədqiqata cəlb olunması şərqşünaslıq elmimiz qarşısında duran təxirəsalınmaz vəzifələrdən biridir.

ƏDƏBİYYAT

1. Rzayeva R.N. Əbubəkr ibn Xosrov əl-Ustadın "Munisnamə" əsəri. Bakı: Papirus NP, 2016, 196 s.
2. خواند امير. تاريخ حبيب السير. در 4 جلد. زیر نظر دکتر محمد نسر سقا. نامتقدمه استاذحلال الدين، همام. نشر انتشارات كنگره و نشر خيام 1362. 2930 ص.
3. ميرخوند محمدين خواندشاه بلخي. روضةالصفاء. تهذيب و تلخيص دکتر عباس زرباب، ۲ مجله، تهران ۱۳۷۳.

Ключевые слова: Azərbaycan, Xandəmir, "Tarixi-Xəbibülseyr", seyd, uchenyy, istoriya

Keywords: Azerbaijan, Handemir, "Tarixi-Habibulseyr", sayyid, scientist, history.

СЕИДЫ И УЧЕНЫЕ В ПРОИЗВЕДЕНИЕ «ТАРИХИ-ХАБИБУЛСЕЙР» ХАНДЕМИРА (статья II)

Резюме

Хадже Гиясаддин ибн Хадже ибн Хамамеддин Мухаммед ибн Хадже Джалаледдин ибн Бурханеддин Мухаммед Ширази ал-Гусейни-Хандемир внук Мирмухаммеда бин Сейид Бурханеддин Хавенд шах ибн Кямаладдин Махмуд Балхи-Мирхонда.

Произведение "Тарихи-Хабібулсейр" Хандемира (1475-1536) одно из ценных произведений, написанных на персидском языке в началах 16 вв. Оно охватывает очень большую эпоху-с создания жизни на Земле до начала правления империи Сафавидов.

В этом произведение, а также имеются богатые и интересные информации о великих творческих людях (сейиды, поэты, писатели, ученые, историки и др.) того времени иподчеркивается необходимость изучения богатого творчества Хандемира, в рамках более масштабного и полного исследования, особенно перевод его произведения "Тарихи-Хабібулсейр" в Азербайджанский язык и привлечение его к широкому научному исследованию в условиях независимости.

SAYYIDS AND SCIENTISTS IN THE WORK "HABIBULSEYR" BY HANDEMIR (article II)

Summary

Xaje Qiyasaddin ibn Xaje ibn Hamameddin Muhammad ibn Xaje Celalleddin ibn Burhaneddin Muhammad Shirazi al-Huseyni-Handemir is grandson of Mirmuhammad bin Seyid Burhaneddin Xavand shah ibn Kamaladdin Mahmud Balhi-Mirhond.

"Tarixi-Habibulseyr" work by Handemir (1475-1536) is one of the most valuable works written in the Persian language in the beginnings of the 16 century. That surrounds many large period-from the beginnings of life on Earth until beginnings of the authority of Safavids Empire.

There are very much rich and interesting knowledge about great creative mens (sayyids, poets, writers, scientists, historians and so.) in this work, too and is emphasized the necessity of more comprehensive and detailed searching of this creation in the under the rich basic of creation of Handemir, especially translation the work of "Tarixi-Habibulseyr" into Azerbaijani and drowing into large research work after translation, in the frame of sovereignty.

RƏYÇİ: f.ü.f.d. Şəmsi Pənahoğlu

⁵⁶Xacə Nizaməddin Övliya-Sufizmin, əsasən Hindistanda yayılmış Şistiyə təriqətinin 5 əsas şeyxindən biri

⁵⁷Əmir Xosrov Dəhləvi (1253-1325)-Məşhur Hindistan şairi, alimi və musiqiçisi